

Міфологеми соціального партнерства

Олег Масюк,

кандидат філософських наук,
доцент кафедри теорії та практики управління
Запорізького національного університету

У статті аналізуються основні передумови створення міфів про соціальне партнерство. Означена проблема розглядається з точки зору впливу міфів на якість втілення механізму партнерства в сучасних суспільних відносинах. Описується місце патерналізму в ефективному функціонуванні соціального партнерства в сучасному суспільстві.

Задекларований напрям розвитку українського суспільства щодо „повернення до Європи”, щодо європейської та євроатлантичної інтеграції у свідомості багатьох наших громадян поєднується з нормативно-символьними образами, які обумовлюють спрощені та необґрунтовано оптимістичні прогнози стосовно свого „світлого майбутнього”. У зв’язку з цим, зокрема, актуальною темою досліджень стає визначення основних аспектів створення міфологем соціального партнерства як одного з основних практичних елементів організації суспільного життя на засадах збалансованості та рівноцінності дії кожного учасника взаємодії. Необхідно розрізнити ступінь розбіжності між бажаним і дійсним у реалізації цього виду управління суспільною взаємодією на практиці. Крім того, цікавою ця тема є і з точки зору відображення потенційних напрямів науково-методологічних „відхилень”, які сформувався в межах реалізації міфів про партнерство.

Висвітлення проблеми збагачення міфологемами соціального партнерства має значне науково-дослідницьке підґрунтя, яке розподіляється на окремі сфери дослідження цієї форми регуляції людських відносин.

Партнерство як форму загальносуспільної взаємодії аналізують С. Жданенко [9], Г. Задорожний, О. Коврига, В. Смоліков [10], Т. Ляшенко [13], Н. Нижник, С. Дубенко, Л. Пашко [15]. Окремий напрям – пошук ефективного місця цієї форми управління на рівні суспільно-трудова відносин, в руслі якого працюють О. Кіндратець [12], О. Темницький [19], О. Стоян [18], В. Якимець [22]. На увагу заслуговують і праці дослідників, а

це, зокрема, З. Бжезинський [3], К. Біла [4], Л. Гумільов [7], С. Кара-Мурза [11], Т. Рожкова [17], які аналізують використання партнерства як форми міждержавних відносин і перспектив перенесення його досвіду в життя одного з учасників цієї взаємодії.

Об'єкт нашого дослідження – сукупність соціальних процесів, які відбуваються на основі принципу рівноправності автономних суб'єктів взаємодії та можуть характеризуватися як соціальне партнерство. Предметом дослідження є спрощена та символізована конструкція реалізації цього явища як вимоги досягнення певного рівня свободи в розвитку сучасного суспільства. Відтак мета статті – встановлення основних аспектів створення міфологем соціального партнерства у вигляді втілення та реалізації спрощених нормативно-символьних образів його функціонування в суспільному просторі.

Апелюючи до партнерства як фундаментального елемента регуляції суспільного життя, звертаєш увагу на певну деструкцію понятійного апарату, пов'язаного з цим явищем. Можна припустити, що це наслідок поглиблення релятивізму, спрямованого на підвищення ефективності втілення спрощеного образу цього механізму управління на буденному рівні суспільної свідомості.

Тут варто звернути увагу на позицію С. Жданенко, яка вбачає в партнерстві „особливий тип соціальної взаємодії, що базується на принципах рівноправності автономних суб'єктів, їхнього взаємного визнання і взаємної відповідальності” [9, с. 8]. В цій тезі встановлюються такі важливі характеристики соціального партнерства, як визначеність дистанції взаємодії, статус її учасників і регламентованість їх дій. Втім це поняття містить у собі також одну з центральних проблем соціального партнерства – рівноправність, яка часто-густо міфологізується за допомогою декларацій.

Логічною похідною дефініції рівності правових можливостей є загальна модель організації людської взаємодії „громадянське суспільство – правова держава”. Існує позиція, згідно з якою ознаки цієї моделі формулюються у вигляді ідеалів майбутнього суспільства, які структуруються за допомогою переліку. Так, Н. Нижник, С. Дубенко, Л. Пашко дотримуються думки, що „діалог між державою і громадянським суспільством повинен ґрунтуватися на п'яти головних соціальних процесах: об'єднання, визнання, комунікація, взаєморозуміння, довіра” [15]. Якщо взяти до уваги це твердження, то можна зробити висновок про певну методичку узагальненого нав'язування і впливу на розуміння статусу учасників партнерської взаємодії в межах означеної соціальної конструкції. Основною особливістю такої методички є апелювання до загальних понять, які сприймаються сучасним загалом як бажані засади взаємодії в суспільному просторі.

С. Кара-Мурза, С. Телегін, О. Александров, М. Мурашкін наводять

конкретніші ознаки фундаментального підґрунтя соціального партнерства в сучасному його розумінні. Вони пишуть: „У поняттях політичної філософії Заходу індивіди об'єднуються в народ через громадянське суспільство. Ті, хто поза ним – не народ” [11]. Виходячи з цього, така ознака партнерства як рівноправність в суспільних відносинах має лімітований характер. Тобто однаковими правами для участі в партнерстві володіє обмежена кількість членів суспільного утворення, які мають єдиний статус, приблизно тотожний матеріальний статок та інші об'єднуючі ознаки.

Саме тому однією з найбільш популярних форм адаптації в Україні та майже у всіх країнах пострадянського простору, які прагнуть до міждержавного і суспільно-державного партнерства, розвиваються тенденції поновлення включення до активної діяльності осіб малозабезпечених та соціально незахищених. Вже традиційним стало повернення до будь-якої праці після досягнення пенсійного віку. Активно втілюється ідея створення комун інвалідів, які б захищали та обслуговували себе власними силами. Це, безумовно, наслідок того, що практично не застосовуються механізми соціальних гарантій за умов розвитку соціального партнерства. На практиці залишається один вихід для захисту своїх інтересів: соціальний бунт, який виливається в страйки і безлад (що ми й спостерігаємо в розвинутих країнах Європи). Така форма реалізації інтересів хоч і сприяє підвищенню свободи окремого індивіда, але, поряд з цим, значно поглиблює елементи соціальної кризи та негативно впливає на розвиток сучасного суспільного життя.

С. Кара-Мурза робить акцент на існуванні міфа про „правильну” зміну суспільних формацій, що ґрунтується на європейському розумінні часу та ідеї еволюціонізму. На цьому підґрунті формується позиція щодо „правильності” партнерського укладу суспільного життя як засобу взаємодії в межах вказаної моделі [4; 15; 17]. Інколи такі особливості світосприйняття можуть втілюватися в утопічних науково-практичних позиціях, коли партнерство розглядається як єдино правильна й ефективна форма управління суспільними відносинами.

На загальносуспільному рівні подібні міфологеми використовуються для адаптації механізму партнерства, який втілюється за допомогою визначення історичних паралелей та аналогій. Окремі події в житті суспільства трактуються як підґрунтя генезису партнерства. Таке трактування характерне для суспільств, що тільки визначають нові орієнтири суспільного і міждержавного розвитку.

Для прикладу проаналізуємо історичний факт взаємодії запорозького козацтва з царською московською владою. Л. Гумільов, висвітлюючи україно-російські переговори в межах Переяславської ради за часів Богдана Хмельницького, так розкриває позицію козаків: „Виражаючи повну готовність скласти цареві Олексію Михайловичу присягу на вірність, вони вимагали, щоби цар, зі свого боку, склав їм присягу стосовно збереження козацьких привілеїв” [7, с. 262]. Отже, з одного боку,

відбувалась унікальна подія, у якій у представників різних суспільних систем постало питання про врівноваження суспільно-політичних статусів учасників взаємодії. А з іншого – лише окремий випадок, коли пасіонарії з військового формування лобіюють свої привілеї в обмін на визнання прав на управління підконтрольною їм територією спадковим монархом. Цю ситуацію, скоріш за все, можна віднести до різновиду міждержавного патерналізму на певному етапі суспільного розвитку.

У вузькому сенсі соціальне партнерство знаходить свій вияв у взаємодії праці й капіталу. Як ідеальний образ використовується модель, запозичена з європейського досвіду управління господарською діяльністю на макро- та мікроекономічному рівні – трипартизм. Він формується як „регулювання трудових та пов’язаних з ними економічних і політичних відносин на основі рівноправної взаємодії, співробітництва найманих працівників, робітників і держави” [20, с. 209]. Проте ця модель на практиці є лише формою опосередкованого представництва виробника суспільних благ у взаємодії власників засобів виробництва, органів державної влади та спеціальних установ із захисту суспільно-трудова відносин. Вони утворюють „трикутник” активних суб’єктів, у якому працівник є об’єктом управління. Тобто суб’єкт-об’єктні відносини не ознака партнерства, а основа для створення міфологем „рівності”.

Проблемою застосування цієї системи на практиці в пострадянському просторі є необхідність перетворення чинної конструкції управлінської взаємодії, коли держава жорстко контролює власників виробництва, а вони, у свою чергу, утримують профспілки, регулюючи відрахування з зарплати працівника. Крім того, цей тріумвірат є формою збільшення соціальної дистанції. Переносячи піклування і захист з об’єкта управління в господарських відносинах на профспілки, він сприяє відчуженню працівника в системі відносин виробництва і розподілу матеріальних благ.

Власне, ставлення до партнерства учасників цієї взаємодії відбивається на практиці управління соціально-трудова відносинами. Точкою максимально прогресивних зрушень в галузі врівноваження господарського управління в нашому суспільстві стало підписання генеральної угоди між Кабінетом Міністрів України та профспілковими об’єднаннями [6]. Парадоксально, що в спробі реалізації трипартизму з боку підприємців цю угоду підписали представники державної влади. Про стан практичної законодавчої розробленості втілення партнерства в суспільно-виробничі відносини свідчить єдина постанова парламенту від 1996 року про необхідність доопрацювання законопроекту „Про соціальне партнерство”. Ситуація не зрушила з місця й донині.

Головним механізмом ефективної реалізації партнерства є його взаємодія з патерналізмом для досягнення певного рівня повноцінного співіснування кожного учасника суспільних відносин. Так, у трипартизмі роль патрона має виконувати держава: у правовому полі лише вона володіє

правом на контролюючі санкції закону. Т. Ляшенко, досліджуючи шляхи впровадження соціального партнерства в Україні, говорить про важливість „виконання державної функції арбітра та гаранта у забезпеченні двохсторонніх угод між союзами підприємств та профспілковими об'єднаннями робітників” [13, с. 10]. Виходячи з цього, брак солідаризму як головного рушійного елемента соціального партнерства стимулює запровадження патерналізму для регламентації дистанції і характеру взаємодії між власниками засобів виробництва та безпосередніми виробниками матеріальних благ. Відтак партнерська форма відносин отримує патерналістські ознаки на шляху до гармонійного і збалансованого розвитку суспільного життя.

Міфологема ефективного соціально-економічного партнерства стала унікальною формою швидкої легітимації процесу приватизації виробництва матеріальних благ на пострадянському просторі, які колись націоналізувалися державою, та вплинула на створення міфу псевдонародної приватної власності. Збільшення дистанції між учасниками відносин сприяло відчуженню засобів виробництва, які, завдяки фрагментації апарату державного управління, сконцентрувались у певної верстви пострадянського суспільства [5]. Реорганізація форм господарювання в умовах нестабільного суспільного розвитку сприяла використанню патерналізму і створенню централізованої системи безпосереднього управління окремою галуззю економіки на умовах об'єднання в холдинги та корпорації.

Факт корисливості мети створення міфологем партнерства у сфері економічних відносин на рівні окремої суспільної спільноти підтверджує С. Мавроді [14]. Розробляючи механізм реалізації фінансової піраміди, він створює образ пересічного „партнера” Льоні Голубкова, який намагається рефлектувати в межах референтної групи заможних співгромадян за допомогою партнерського обміну матеріальними благами з МММ. Результат такого партнерства у фінансовій піраміді відомий. Сутність міфологеми полягає в умовному наданні об'єктові управління властивостей, які гіпотетично наближають його до стану активного суб'єкта взаємодії. В інформаційному полі відбувається створення віртуального статусу повноправного учасника суспільних відносин. Внаслідок цього він ніби може брати участь в розподілі прибутків від участі в означених відносинах, але сам процес суспільного виробництва та обміну лишається поза межами інформаційних потоків. При цьому відбувається заміщення реальної картини з життя людини ідеальним символічним образом, що втілюється у вигляді рівня бажаної ідентифікації в суспільному об'єднанні.

Отже, в людській свідомості одна картина накладається на іншу з вилученням процесу реалізації соціальної мобільності цього учасника взаємодії. На рівні психологічної маніпуляції пропагується моментальне задоволення найвищих потреб індивіда, обминаючи основну базу необхідних умов повноцінного суспільного життя.

Проте символічний образ відносин власності може формувати й іншу картину суспільної взаємодії. С. Туркменбаші, розкриваючи природу власності через релігійні та моральні аспекти, говорить: „Господарем часу є Бог, будь-які скарби належать Богові. І тому скарби не можуть належати тобі, бути твоєю власністю. Вони лише рахуються за тобою. Примусь твої скарби слугувати твоїй душі” [21]. Опосередкований символ власності стає елементом досягнення матеріального і духовного благополуччя людини в межах державно-релігійного патерналізму. Акцент переноситься з володіння матеріальними благами на моральне самовдосконалення, що сприяє визначеності й керованості відносин з власністю в кожному окремому випадку та між суспільством і державою.

Одним з найбільш небезпечних рівнів створення міфологем деформованого соціального партнерства є використання технології послаблення цілісності суспільного утворення шляхом створення „спотвореного” партнерства – „троянського коня прогресивного розвитку”, який впливає на якість економічного і політичного буття людини та знижує конкурентоспроможність держави в соціальному розвитку. В цьому випадку необхідно відзначити взаємодію елементів партнерства „солідаризм – субсидіарність”. В. Данилів визначає солідаризм як певну форму усупільнення всіх елементів життя в спільноті [8]. Він говорить про створення єдиного напрямку розвитку, який визначає цілісність співіснування в окремому об’єднанні людей, однаковий вектор генезису цього утворення в цілому.

У свою чергу, субсидіарність акцентує увагу на протилежному аспекті розвитку суспільного життя. О. Батанов розуміє під нею „принцип пріоритету прав та інтересів особи перед правом та інтересами будь-якої спільноти” [2, с. 642]. Відтак кожен учасник суспільної взаємодії отримує власний напрям розвитку. Водночас заперечується солідаризм як форма об’єднання індивідів у цьому утворенні.

Означений процес є пульсацією цілісності спільноти та виключає, за своїм характером, будь-який її прогресивний розвиток. На метафоричному рівні подібну пульсацію можна порівняти з класичним сюжетом байки „Лебідь, рак і щука”. Звідси розкривається проблема системності кризи в усіх сферах суспільно-державної взаємодії на пострадянському просторі. Небезпека цієї ситуації полягає в розбалансованості соціальної системи та вірогідності підвищення спроб впливу інших учасників міждержавної взаємодії на власну користь.

Дефініція „єдині стандарти життя” як одна з головних характеристик сучасного партнерства є біполярним чинником впливу на соціальну взаємодію, що залежить від особливостей параметрів життя кожного з її учасників та якості обраних еталонів такого порівняння на рівні міждержавної взаємодії.

В межах цих параметрів поєднується міф автономності та рівності умов співіснування, які, поряд з цим, межують з уніфікацією всіх

учасників взаємодії та втілюються в сучасному світовому просторі на засадах „спотвореного” партнерства. Так, З. Бжезинський назвав розвиток соціально-економічного партнерства „США – Росія” наприкінці 1990-х років невдалим тому, бо Росія відмовилась від „бажання поєднати себе зі стабільною та безпечною Європою” [3, с. 67]. Традиція такого неоколоніального партнерства, де матеріальне благополуччя надається в обмін на самостійність, започатковувались ще за часів існування плану Дж. Маршала.

Пізніше вже В. Путін, як президент Росії, знайшов адекватну відповідь на такі закиди. Він, розмірковуючи про перспективи партнерства „Росія – ЄС”, зауважив: „Безперспективно та глибоко помилково нав'язувати тут будь-які „опосередковані” штучні шаблони. Хочу підкреслити: досвід інших країн у нас прийнятний, але й Росії як державі, історія якої має не одне тисячоліття, є чим поділитися з європейськими партнерами” [16]. Виходячи з цього, важливим показником здійснення партнерства має бути не рівність, а самодостатність як форма існування в єдиному світовому просторі.

Отже, аналіз функціонування соціального партнерства в сучасних умовах показав наявність в ньому низки нормативно-символьних конструкцій, які стали ширмою для цілей, часом протилежних соціальному партнерству. Розбудова цієї форми управління на основі використання інститутів громадянського суспільства наводить на думку про створення міфу рівноправності, яка розрізняється згідно з встановленим рівнем громадянськості кожного з учасників взаємодії.

Специфіка світоглядних позицій, які використовувалися під час первинної розбудови партнерства, та його надто значна суспільно-політична актуальність сприяє творенню міфів за допомогою спрощення та однобічного розгляду цього явища в житті суспільного об'єднання.

Пошук історичних паралелей в ході практичного втілення соціального партнерства призводить до створення міфу глибинності традицій такого співіснування в суспільстві, яке розвивається в сучасних умовах. Причому в розробці міфологеми умисно приховуються різниця між взаємодіючими елементами, а їх носії розглядаються на рівні сучасників, яких потрібно наслідувати.

Практика міфотворчості властива й процесу втілення партнерства на безпосередньому рівні суспільно-трудових відносин. Наприклад, трипартизм характеризується як суб'єкт-суб'єктна форма партнерської взаємодії, але, при цьому, завуальовує та відчужує об'єкт управління – людину, безпосереднього виробника матеріальних благ. Якщо працівникам не вдається створити справді ефективну організацію, то вони не можуть захищати власні інтереси. Вони стають повністю залежними від оплати праці і штрафних санкцій. Це, у свою чергу, призводить до підвищення імовірності суспільного протесту для захисту прав і свобод окремого індивіда.

Взаємодія елементів партнерства „субсидіарність – солідаризм”, які активно пропагуються сучасними міфотворцями „розвинутих” демократій, розвивається в руслі поєднання двох елементів протилежно спрямованих у житті суспільного утворення. Ця взаємодія впливає на деструкцію суспільних зв'язків, що наводить на думку про існування „троянського коня” партнерства, спрямованого на „демократичний” розвиток заради інших держав (суб'єктів), які нехтують власними гуманними геополітичними титулами та, послаблюючи цілісність певного суспільного утворення, роблять його підлеглим у власній системі управління.

Вихід: партнерство має функціонувати у взаємодії з патерналізмом. Піклування про інтереси окремого індивіда сприяє його розвитку і повноцінному становленню в суспільному житті на умовах збалансованості інтересів та самодостатності співіснування.

Література:

1. **Арабаджиев Д. Ю.** Політичний міф як фактор розвитку сучасної політичної свідомості: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.03 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2006. – 19 с.
2. **Батанов О. В.** Субсидіарність // Політологічний енциклопедичний словник / За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, доп. і перераб. – К.: Генеза, 2004. – С. 642 - 643.
3. **Бжезинский З.** Преждевременное партнерство // Политические исследования. – 1994. – № 1. – С. 58 - 67.
4. **Біла К. О.** Особливе партнерство Україна - НАТО як проблема національної та європейської безпеки: Автореф. дис ... канд. політ. наук: 23.00.04 / НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – К., 2002. – 16 с.
5. **Волков В. В.** Монополия на насилие и скрытая фрагментация российского государства // Политические исследования. – 1998. – № 5. – С. 39 -48.
6. Генеральна угода між Кабінетом Міністрів України та профспілковими об'єднаннями України // Профспілки України. – 1995. – № 5 - 6. – С. 33 - 54.
7. **Гумилев Л. Н.** От Руси до России. Очерки этнической истории: Под общ. ред. А. И. Курочки. – М.: Танаис Ди-Дик, 1994. – 552 с.
8. **Данилів В. Ю.** Солідарність і солідаризм / Пер. з нім. І. Андрущенко і Д. Павлюк. – К.: Видавничий дім „KM Academia”, 2000. – 152 с.
9. **Жданенко С. Б.** Партнерська взаємодія у процесі становлення громадянського суспільства (соціально-філософський аналіз): Автореф. дис. ... канд. філос. наук. 09.00.03 / Харківський військовий університет. – Харків, 2003. – 16 с.
10. **Задорожний Г. В., Коврига О. В., Смолівик В. В.** Соціальне

партнерство – реальний шлях до відкритого суспільства. – Харків: ХІБМ, 2000. – 192 с.

11. **Кара-Мурза С., Телегин С., Александров А., Мурашкин М.** На пороге „оранжевой” революции // www.kara-murza.ru/books/export/export.zip

12. **Кіндратець О.** Партнерство в соціальній сфері // Віче. – 2004. – № 3. – С. 68 - 70.

13. **Ляшенко Т. М.** Соціальне партнерство як фактор політичної та соціальної стабільності в Україні: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / НАН України. Ін-т політ. і етнонац. дослідж. – К., 1998. – 18 с.

14. **Мавроди С.** Вся правда о МММ - история первой пирамиды. Тюремные дневники – М.: Рипол-классик, 2007. – 608 с.

15. **Нижник Н., Дубенко С., Пашко Л.** Соціальне партнерство як виклик сьогодення // Політичний менеджмент. – 2005. – № 2. – С. 46 - 54.

16. **Путин В. В.** Через партнерство России и ЕС – к строительству единой Европы, к новым возможностям для всех европейцев // www.kremlin.ru/appears/2006/11/23/0740_type63382_114329.shtml

17. **Рожкова Т. С.** Партнерство з Євросоюзом як умова інтеграції України в світове господарство: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.05.01 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2002. – 19 с.

18. **Стоян О.** Політика соціального партнерства поки що відсутня // Віче. – 1995. – № 9. – С. 93 - 98.

19. **Темницкий А. Л.** Ориентации рабочих на патерналистские и партнерские отношения с руководством // Социология управления. – 2004. – № 4. – С. 26 - 37.

20. Трипартизм / Социальное партнерство: словарь-справочник. – М.: Экономика, 1999. – С. 209.

21. **Туркменбаша С.** Рухнама // www.i-u.ru/biblio/turkmenbashi_ruhnama.zip

22. **Якимец В. Н.** Межсекторное социальное партнерство: основы, теории, принципы, механизмы. – М.: Едиториан УРСС, 2004. – 384 с.